

Дідик Сергій Сергійович
Аспірант кафедри історії України
Запорізького національного університету

**Зносини адміністрації Нової Сербії і Новослобідського
козацького полку з іноземними урядовцями ¹**

В доповіді звернена увага на сторінки минулого нинішньої Кіровоградщини, а саме на висвітлення історії Нової Сербії, яка нетривалий час проіснувала в XVIII столітті. Нова Сербія – адміністративно-територіальна одиниця, яка була створена російським урядом з метою зміцнення південних кордонів імперії. До складу Нової Сербії входили оселені гусарський і пандурський полки, які склали так званий Новосербський корпус [3, 55–57, 95]. Але це, так би мовити, вузьке розуміння поняття Нова Сербія, це лише саме Новосербське поселення. Нова Сербія в більш широкому розумінні цього поняття це: 1) Новосербський корпус з поселеннями; 2) Новослобідський полк з його слободами; 3) гарнізони укріплень та армійські регулярні і іррегулярні команди; 4) розкольничі слободи, які певний час мали свого командира, який підпорядковувався канцелярії фортеці Св. Єлизавети [1, 148; 3, Т.16, 79-80]. Нова Сербія проіснувала з 1751 по 1764 рік і ввійшла до складу новоутвореної Новоросійської губернії [3, 68].

Адміністративним центром Нової Сербії була фортеця Святої Єлизавети. Навколо фортеці поступово був оселений форштадт. Пізніше фортеця з форштадтом перетворилася на місто Єлизаветград – нині Кіровоград. Фортеця була названа на честь імператриці Єлизавети Петрівни. Єлизаветинська фортеця була головним поселенням (штаб-квартирою)

¹ Стаття була опублікована: Дідик С.С. Зносини адміністрації Нової Сербії і Новослобідського козацького полку з іноземними урядовцями // Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні: збірка наукових статей. – Київ: ХІК, Часи козацькі, 2007. – Вип. 16. – С. 269–275.

Новослобідського козацького (згодом Єлисаветградського пікінерного) полку. Ця фортеця мала особливе значення в планах російської влади, вона стала одним з оплотів російського впливу у регіоні: протягом 1753–1764 років фортеця була місцем перебування вищого російського командування на півдні України [8, 351-352]. Про важливе стратегічне значення фортеці можна судити із того факту, що комендант фортеці мав право на зносини із закордонними сусідами – польськими магнатами, татарськими ханами, турецькими урядовцями [1, 145; 3, 76].

Вищі представники влади Новосербської адміністрації – головний командир Нової Сербії, комендант фортеці Св. Єлисавети і командир Новосербського корпусу – були господарями краю і зосереджували в своїх руках усю повноту влади. Оскільки фортеця в зв'язку з своїм прикордонним положенням мала спеціальний статус, то особливими функціями наділялися головний командир Нової Сербії і комендант фортеці. Так, головний командир окрім звичайних цивільних функцій мав військову владу над всіма військовими формуваннями, які розташовувалися на території Нової Сербії і Новослобідського полку. Йому підлягало і Новослобідське поселення. Також він мав право вести дипломатичне листування з польськими, молдавськими, татарськими і турецькими урядовцями. Це право він отримав від Сенату. До заснування Нової Сербії таким правом користувався лише Київський генерал-губернатор [1, 139; 2, ф.42, оп. 1, спр. 267, арк. 6-8]. З моменту заснування Нової Сербії і до 1756 року генерал-майор І.Глебов обіймав посаду головного командира. В 1756 році І.Глебова було призначено на іншу посаду і переведено з Нової Сербії. Досить довгий час посада головного командира лишалася вакантною [3, 73-78]. Частина функцій головного командира перебрав на себе комендант фортеці. Напевне і дипломатичні функції комендант отримав після того, як незаміщеною опинилася посада головного командира Нової Сербії [1, 145; 3, 77-79].

Комендант фортеці Св.Єлизавети був другою особою, що представляла владу в регіоні, він був офіційним заступником головного командира, коли той був у відрядженнях [7, Т.8, 740-741] , командував фортецею і її гарнізоном, а згодом отримав і дипломатичні функції. Саме комендант надсилав у Сенат різні відомості, які стосувалися прикордонних справ. Першим комендантом фортеці Св. Єлизавети був призначений бригадир О.Глебов (1753–1757). Після нього на цій посаді перебували: полковник Гур'єв (1757–1758), генерал-майор Ф.Юст (1758), бригадир М.Муравйов (1759–1760; 1761–1764), дійсний статський радник Г.Толстой (1760–1762) [6, 43-44, 77].

Третім представником адміністрації Нової Сербії був командир Новосербського корпусу – генерал-майор, пізніше генерал-лейтенант І.Хорват. Йому належала вища військова і цивільна влада на території Новосербського корпусу, він вирішував важливі господарські питання, викликав людей з-за кордону і оселяв їх у Новій Сербії. І.Хорват був призначений на цю посаду в 1757 році. З самого початку створення Новосербського поселення в 1752 році і до 1763 року І.Хорват відіграв провідну роль в житті Нової Сербії. Довгий час він залишався незмінним шефом Новосербського поселення. Через значні зловживання владою І.Хорвата було знято з цієї посади в 1763 році. Він був дуже впливовою людиною, за короткий час зміг розширити свою владу і почав навіть вступати в суперечки з комендантом фортеці Св. Єлизавети. Командир Новосербського поселення, використовуючи свій вплив, домогся того, що йому було надано право закордонного листування. Але І.Хорвату було дозволено зноситися з іноземними урядовцями в незначних питаннях, які стосувалися заселення Новосербського корпусу. Більш важливі і секретні справи Сенат залишив у відомстві головного командира Нової Сербії. Та поступово І.Хорват добився дозволу на втручання і в більш значні

закордонні справи. Так, за указами Сенату в 1760 і 1761 роках коменданту фортеці Св. Єлизавети було наказано радитися з командиром Новосербського корпусу в дипломатичних справах [3, 65-67, 76-79].

Про закордонні зносини головного командира і коменданта фортеці Св. Єлизавети нам можуть розповісти документи фортеці Св. Єлизавети. Як ми вже згадували вище, фортеця була головним адміністративним центром, такою собі столицею Новосербського краю. У фортеці розміщувалися комендантська, пізніше гарнізонна канцелярія, а також канцелярія Новослобідського козацького полку. Саме тому найзначніші документи, які стосуються історії Нової Сербії, відклалися в фонді “Архів фортеці Св. Єлизавети”, який нині зберігається в Інституті рукопису НАН України [2, ф. 9; 4, 31]. Деякі копії документів з “Архіву фортеці Св. Єлизавети” зберігаються в фонді “Одеського товариства історії і старожитностей” [2, ф. 5].

Треба зауважити, що саме будівництво фортеці Св. Єлизавети викликало значні дипломатичні ускладнення з Оттоманською Портою. Як наслідок з’являється цікаве дипломатичне листування бригадира О.Глебова, який заміщав свого часу головного командувача Новосербського поселення І.Глебова, з Київським віце-губернатором І.Костюриним та з резидентом О.Обрезковим, який був російським послом у Константинополі і добував інформацію для російського уряду. В цьому ж комплексі документів містяться агентурні дані про стан справ у Туреччині [2, ф. 9, оп.1, спр. 132–214]. Будівництво фортеці неподалік кордону викликало занепокоєння в Константинополі, який угледів у цій дії порушення умов Белградського миру 1739 року. В серпні 1754 року Київський віце-губернатор І.Костюрин змушений був написати листа до Очаківського паші з поясненнями. Він писав, що фортеця призначена для охорони і захисту російських кордонів від “свавільних людей” – гайдамаків, і знаходиться не поблизу турецького

кордону, а досить віддалена від нього. На вимогу Порти російський уряд мусив пообіцяти, що фортеця буде залишена в тому вигляді, що і в 1754 році. Однак Порта постійно отримувала звістки про зміцнення південних кордонів Росії [3, 61; 9, 241]. Так, у серпні місяці до коменданта О.Глебова писав російський резидент О.Обрезков, що Порта якимось чином дізналася про відновлення будівництва фортеці, а також попереджав коменданта про бажання Константинополя відправити свою довірену особу, яка мала оглянути фортецю. О.Обрезков попросив в усьому сприяти цій особі та не чинити ніяких перешкод [2, ф. 5, оп. 1, спр. 232, арк. 44; 2, ф. 9, оп. 1, спр. 196, арк. 121].

Посланець Порти Давлет Алі Сеїд-Ага оглянув фортецю і звітував у Константинополі. Про результати цього огляду ми можемо дізнатися з чергового листа О.Обрезкова до О.Глебова, отриманого в листопаді 1755 року. Резидент подякував комендантові за те, що сприяв турецькому посланцю і той залишився вельми задоволений. Щодо результатів огляду, О.Обрезков передає слова самого Давлет Алі Сеїд-Аги, що фортеця хоч і велика і будується “крепко и надежно”, та вали в неї невисокі, що роботи не ведуться, а тільки намагаються зберегти те, що вже побудували. Біля фортеці багато народу оселилося, а сама фортеця знаходиться досить далеко від турецьких кордонів – в 36 годинах їзди по прямій лінії. Взагалі Порта лишилася цілком задоволеною цим оглядом [2, ф. 5, оп. 1, спр. 233, арк. 45; 2, ф. 9, оп. 1, спр. 213, арк. 148; спр. 214, арк. 149].

Листування новосербських командирів з російським резидентом О.Обрезковим, а пізніше з прикордонними іноземними урядовцями відбувалося не напряму, а при посередництві віце-губернатора І.Костюрина. Сенат дав чіткі інструкції І.Глебову та І.Хорвату: у закордонних питаннях зноситися з “исправляющим должность Киевского генерал-губернатора, бригадиром Костюриным” [1, 139]. Вірогідно, що

певний час в Новій Сербії не було перекладачів, тому листи на іноземних мовах та листи, написані “по цифирно”, відсилалися з фортеці Св. Єлизавети до Києва. Кореспонденція перекладалася; якщо вона була закодована, то її розкодовували, знімали з неї копії, і далі разом з супровідним листом від віце-губернатора відсилали до новосербського начальства [2, ф. 9, оп. 1, спр. 193, арк.118; спр. 212, арк. 144]. Так, зашифровані листи О.Обрезкова до О.Глебова отримував віце-губернатор. Далі у його канцелярії листи розшифровувалися і переадресовувалися коменданту фортеці [2, ф. 9, оп. 1, спр. 212, арк. 144; спр. 213, арк. 148; спр. 214, арк. 149].

Щодо листів на іноземних мовах, отриманих новосербським командирами, то їх з гінцями відсилали до Києва, де вони перекладалися і відсилалися назад у Нову Сербю. В лютому 1755 року Київський віце-губернатор І.Костюрин в листі до І.Глебова писав, що його листи отримано. Листи на турецькій мові – від буджацького сераскера і від каймакана – перекладені, з них зняті копії, і разом з цим супровідним листом їх відсилають І.Глебову [2, ф. 9, оп. 1, спр. 193, арк. 118; спр. 194, арк. 119; спр. 144, арк. 26]. Таким чином, Київська губернська канцелярія не тільки перекладала та дешифрувала листи, але й доповідала про їх зміст віце-губернатору. Віце-губернатор контролював і здійснював нагляд за іноземною кореспонденцією Нової Сербії.

Мабуть, перекладачі в Новій Сербії з’явилися значно пізніше, в 60-х роках XVIII століття, оскільки згадки про них є в більш пізніх документах. Так, у червні 1762 року товмачеві фортеці Св. Єлизавети Ф.Лемешеву написав листа радник Г.Юр’єв, який знаходився в м. Очакові. Лист був написаний грецькою мовою і повідомляв про події в Очакові та всьому Кримському ханстві [3, 318]. В 1763 році до коменданта М.Муравйова звернувся “находящийся при крепости Св. Елизаветы Государственной Коллегии Иностранных дел переводчик” Ф.Семенов. В зв’язку з його

відрядженням до Микитинської застави він просив і надалі виплачувати йому жалування [2, ф. 5, оп. 1, спр. 253, арк. 85].

Дипломатичні зносини передбачали значні фінансові витрати. Є певні підстави вважати, що Сенат затвердив фінансування закордонного листування з казни Нової Сербії (“Новосербської суми”). В лютому 1755 року Сенату рапортував головний командир Нової Сербії І.Глебов. В його доповіді згадується “расходная тетрадь”, в якій генерал-майор давав повний звіт, як були витрачені гроші на “разные секретные обстоятельства” [7, Т.9, 319]. В червні 1757 року серед численних рапортів від різних посадових осіб Сенат заслухав і звіт генерал-лейтенанта І.Глебова про витрати коштів з “Сербской суммы” на різні “секретные надобности” [7, Т.10, 83]. Інформацію про те, що іноземна кореспонденція фінансувалася з Новосербської суми, знаходимо в матеріалах допиту коменданта М.Муравйова. На питання слідчих, чи витрачалися гроші з Новосербської суми “на разные секретные и Санкт-Петербургские посылки и по каким указам и повелениям”, М.Муравйов відповів, що дійсно гроші на це витрачалися. Сенат указами 1752 і 1755 років дав дозвіл на ці витрати [2, ф. 5, оп. 1, спр. 246, арк. 62]. Під “секретными и Санкт-Петербургскими посылками” слід розуміти як заходи по збору секретної інформації, тобто ведення розвідки, так і зносини з закордонними сусідами. Хочемо пояснити, що листування з іноземними прикордонними можновладцями в багатьох випадках було лише приводом і прикриттям для агентів, які доставляючи кореспонденцію, одночасно займалися і збором важливої розвідувальної інформації.

Вирушаючи в дорогу, кур’єри отримували певні гроші на цю подорож. Напевно, були передбачені і екстраординарні витрати. Так, наприклад, у 1755 році кур’єру, який мав відвезти листа очаківському паші, було видано “из Сербской суммы” 25 карбованців на фураж для коня, та на проживання він витратив 1 червонець і 2 леви (приблизно 3

карбованці). Також він мав дати хабаря писарю сераскер-паші, якому були послані червінці. Ще кур'єру довелося витратитися на чоботи для якогось мурзи, які коштували 60 копійок [2, ф.9, оп. 1, спр. 142, арк.22–25].

Ми ознайомилися з реєстром листів, які були відправлені чи були отримані в канцелярії Єлизаветинської фортеці на ім'я генера-майора І.Глебова [2, ф. 9, оп. 1, спр. 132, арк. 1-6]. Цей реєстр у загальних рисах дає нам можливість уявити, з ким листувався головний командир Нової Сербії, з'ясувати, хто були кур'єри, встановити справжню мету листування.

Так, у лютому 1755 року до буджацького сераскера Давлет-Султана з листом був відправлений капрал Молдавського гусарського полку І.Херескул [2, ф. 5, оп. 1, спр. 227, арк. 36; 2, ф. 9, оп. 1, спр. 142, арк. 22-25]. Як відповідь на ці листи – переклад двох листів до І.Глебова. Перший лист – від буджацького сераскера Давлет-Султана, другий – від Ахмед-Каймакана. Листування виникло через інцидент – убивство двох козаків на турецько-татарських територіях. І.Глебов вимагав сатисфакції і покарання для винних [2, ф. 5, оп. 1, спр. 228, арк. 38; спр. 229, арк. 39; 2, ф. 9, оп. 1, спр. 144, арк. 26; спр. 145, арк. 27].

В червні 1755 року до молдавського господаря М.Гици в Ясси послався армійський капітан П.Іванишев. У листі йшлося про повернення боргу в 1000 карбованців, які мав сплатити молдавський шляхтич М.Замфіракович. Також П.Іванишев мав зібрати і певну секретну інформацію “о турецьких и молдавських обращениях” [2, ф.9, оп. 1, спр. 160, арк. 58-70; спр. 169, арк. 81]. Це непоодинокий випадок, коли кур'єри виконували два завдання – доставляли листи і збирали розвідувальну інформацію. В травні 1755 року до буджацького сераскера і ногайського каймакана послався квартирмістр Молдавського полку Гроссель. У липні 1755 року до буджацького паші і сераскера кур'єрами посилалися вахмістр

та козацький отаман [2, ф. 9, оп. 1, спр. 132, арк. 2, 3]. Усі ці посланці поєднували в собі функції “нарочних” і розвідників.

Коли головний командир Нової Сербії був у відрядженні, його заміщав комендант фортеці, в тому числі і з питань зносин із закордоном. Пізніше, коли посада головного командира довгий час лишалася вакантною, закордонна кореспонденція була остаточно передана коменданту Єлизаветинської фортеці. Залишилася незмінною і практика відправляти кур’єрів, які окрім прямих своїх обов’язків також збирали інформацію. Так, у жовтні 1758 року в Очаків відправлявся сотник Новослобідського полку В.Кошевенко. В рапорті коменданта фортеці Св.Єлизавети генерал-майора Ф.Юста генерал-лейтенантові І.Хорвату від 4 жовтня 1758 року комендант пише, що “посланной от меня к Ачаковскому паше с писмом здешняго слобоцкого казачьего полку сотник Кошевенко коем будучи там в самом деле велено о тамошных обращениях, проведывать...”[3, 286].

В тому ж жовтні місяці з таким самим завданням у Бендери відправлявся “нарочним” новослобідський сотник Костянтинів. Повернувшись до фортеці, сотник привіз листа генерал-майору Юсту від дубасарського полковника і ханського стражника Андреяша. Він повідомляв коменданту про небезпечну хворобу [3, 292-293, 294-295].

Якщо доставка кореспонденції була лише прикриттям, то в листах до іноземних урядовців, напевно, для замулювання очей були різні незначні дрібниці про взаємне порозуміння, про непорушення миру. Так було у випадку з В.Кошовенком. Нам невідомий зміст самого листа, але секретар Очаківського паші, спілкуючись з кур’єром, згадував “соседственную дружбу” і відсутність будь-яких претензій з турецько-татарської сторони до російської [3, 287-289]. В березні 1761 року комендант Г.Толстов отримав листа від Кримського хана Кирим-Гірея. В листі хан завіряв про

непорушення миру з обох сторін. Напевно, це була відповідь на аналогічний лист Г.Толстого [2, ф. 5, оп. 1, спр. 237, арк. 51].

Головний командир Нової Сербії і комендант Єлизаветинської фортеці листувалися і з польськими урядовцями. Але в нас небагато інформації про ці зносини. В одному з указів Сенату від 16 жовтня 1758 року ми знаходимо натяки на таке листування. В указі згадується листування Київського воєводи Потоцького з командиром Новосербського корпусу І.Хорватом та комендантом О.Глебовим. Листування виникло в 1756 році з приводу сотника Байдиша Юри. Він був замішаний у гайдамацьких справах і переховувався в Новій Сербії. Потоцький вимагав від Новосербських командирів видачі цього сотника. Але І.Хорват та О.Глебов відповіли Потоцькому, що вище згадана людина не проживає в Новій Сербії [7, Т.10, 559].

В травні 1760 року комендант М.Муравйов відправляв у Польщу для збору розвідувальної інформації полковника Новослобідського козацького полку М.Одобаша. Ми переконані, що М.Одобаш посилався в Польщу як кур'єр, оскільки Сенат наказав і надалі відправляти полковника М.Одобаша “с командою в Польщу к помянутому графу Потоцькому” [7, Т.11, 367-372].

Мабуть, листування головного командира і коменданта з польською стороною відбувалося значно рідше. Польща вже була не та, що в XVII столітті, вона вже не була такою сильною державою, як раніше. Для Росії більш небезпечним сусідом залишалися Турецька Порта та Кримське ханство з його непередбачуваними ханами і бунтівними ордами.

Здебільшого з польськими князями і магнатами листувалися командири Новосербського корпусу. І.Хорват – засновник Новосербського поселення добився дозволу на листування з прикордонними іноземними урядовцями. Сенат дозволив генерал-майору І.Хорвату вести кореспонденцію із незначних питань. Пізніше він намагався втручатися в

закордонні зносини коменданта фортеці, хоча і був лише радником у цих справах. Вірогідно, що в компетенції І.Хорвата так і залишилося листування з закордоном у незначних поточних справах. Так, серед іноземної кореспонденції Новосербського корпусу ми не знайшли хоча б натяків чи згадок на листування його командира з татарськими чи турецькими можновладцями. В основному голова Новосербського корпусу листувався з польськими прикордонними посадовцями.

Про зносини І.Хорвата та його канцелярії з польськими урядовцями міг би нам докладно розповісти документальний комплекс канцелярії Новосербського корпусу. На превеликий жаль, майже весь комплекс загинув у роки Другої світової війни. Вціліло лише 3 справи з 1639. Зберігся лише опис фонду, який був складений у 1920-х роках і який в наш час фактично перетворився на першоджерело, яке попри свій екстрактивний характер, здатен надати у розпорядження дослідників величезну кількість фактажу для реконструкції всієї історії існування Нової Сербії [3, 6]. Переглянувши опис фонду канцелярії Новосербського корпусу [3, 111–284], ми знайшли чимало документів, присвячених закордонним зносинам керівництва Новосербського поселення з польським прикордонним начальством – комісарами і губернаторами міст Сміли, Умані, Торговиці, Чигирина, Богуслава [3, 126, 128, 180, 210, 213, 216, 219]. Листування охоплює період з 1759 по 1763 роки, і виникало з певних дрібних питань, як то: повернення російських військових дезертирів, які були затримані в Польщі; конфлікти, які виникли через вербовку в Польщі людей для їх служби і оселення в Новій Сербії; про затримання і повернення селян-втікачів; листування з приводу незначних кримінальних вчинків, як то крадіжки худоби, речей, неповернення грошей; зносини з приводу взаємного відшкодування збитків як польським, так і новосербським мешканцям [3, 126, 128, 150, 153, 167, 179, 180, 197, 203, 206-207, 210, 213, 216, 309-310, 347-348, 352-354, 390-391].

Більш значимими були зносини з приводу прикордонних сутичок і непорозумінь. Це листування з графами Потоцькими. Вони самовільно будували мости, фортеці, населені пункти на прикордонній річці Синюсі. Такі дії польських магнатів порушували угоди Росії і Польщі, які передбачали заборону будівництва споруд і населених пунктів на прикордонні [3, 164, 179, 181-182]. Непорозуміння з польськими магнатами Потоцькими, Браницькими, Любомирськими були одним з головних приводів листування з поляками. Зокрема І.Хорват, відомий своїм крутим нравом, погрожував князю Любомирському, що відбере в нього Смілу [3, 62].

Також зносини відбувалися з приводу дрібних збройних сутичок і провокацій на кордоні. Так, у червні 1761 року генерал-лейтенант І.Хорват листувався з комісаром польського міста Сміли Я.Дворжанським. В листах він прохав про відшкодування збитків пограбованому поляками поручику П.Герману. Також генерал-лейтенант пропонував полякам надалі утриматися від подібних вчинків, щоб не порушувати принципів добросусідства [3, 347-348].

В червні 1762 року вище згаданий комісар Я.Дворжанський листувався з прем'єр-майором гусарського полку М.Цветіновичем, який тимчасово виконував обов'язки командира Новосербського корпусу. В листі комісар згадує домовленості, які раніше уклали між собою князь Любомирський та генерал-лейтенант І.Хорват про забезпечення торгівельно-економічних інтересів як поляків, так і новосербців. Тут же Я.Дворжанський нарікає на порушення принципів добросусідства з боку новосербців, які перейшли російсько-польський кордон і мали сутичку з польським загоном. Тому комісар буде вимагати відшкодування за понесені збитки [3, 309-310, 390-391].

В тому ж місяці червні 1762 року Головна канцелярія Новосербського корпусу доповідала І.Хорвату про можливий напад на

новосербські території поляків і татар. Коли був помічений рух польських загонів на кордоні, для з'ясування справ на місці до польського “наказного региментаря” Бордишевського з листом був відправлений поручик гусарського полку П.Герман і кілька гусар супроводу. Поручик з своїм ескортом без будь-яких пояснень був заарештований. А під час однієї прикордонної сутички заарештованих новосербських військових було визволено з полону [3, 331-333].

Цей епізод викликав листування підполковника А.Хорвата – сина І.Хорвата з смілянським комісаром Я.Дворжанським. Я.Дворжанському були вислані пропозиції щодо дотримання добросусідства та пропонувалося сприяти відшкодуванню претензій новосербських мешканців до польської сторони. На звинувачення поляків щодо порушення спокою новосербцями А.Хорват наводить свої контраргументи [3, 352-354].

Отже, в силу прикордонного розташування Нової Сербії її вище керівництво отримало особливі повноваження, серед яких і зносили з посадовцями сусідніх держав. Закордонне листування фінансувалося з казни Нової Сербії і в багатьох випадках були прикриттям для збирання важливої розвідувальної інформації. Але в деяких випадках з листів від іноземних урядовців Новосербське командування отримувало і важливі відомості, наприклад про небезпечну хворобу, і могло вчасно вжити заходів для її нерозповсюдження в Новій Сербії. В якості кур'єрів командувачі Нової Сербії використовували військовослужбовців як регулярних, так і іррегулярних військ – це солдати російської армії, військові Новосербського коропусу, новослобідські та малоросійські козаки.

Джерела і використана література:

1. Загоровский Е. Очерки по истории славянской колонизации в Новороссии в XVIII веке.-Сербские военные поселения. // Военно-исторический вестник. – К.: 1912. – Кн. 4. – С. 125–148.
2. Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського.
3. Канцелярія Новосербського корпусу/ Упорядники: В.Мільчев, О.Посуньмо// Джерела з історії Південної України. Том 7. – Запоріжжя, 2005. – 442 с.
4. Лисоченко І.Д. Архів фортеці Святої Єлизавети. // Збірник оглядів фондів відділу рукописів. – К.: АН УРСР, 1962. – С. 29–35.
5. Полное собрание законов Российской империи. – СПб., 1830. – Т. 16.
6. Посунько О.М. Історія Нової Сербії та Слов'яносербії.(Запорізька спадщина. Вип. 8.) – Запоріжжя, Тандем–У, 1998. – 79 с.
7. Сенатский Архив. – СПб., 1897–1904.
8. Українське козацтво: Мала енциклопедія. – Київ: Генеза; Запоріжжя: Прем'єр, 2002. – 568 с.
9. Шамрай С. До історії залюднення Степової України в XVIII ст. (Крилівщина и Лизаветчина) // Записи історично-філологічного відділу. – 1929. – Кн. XXIV. – С. 207-302.